

Kan kunst tale?

Af Sanne Kofod Olsen

Speak Up!

I tiden netop nu er tendensen i den populære omgang med billedkunst klar. Billedkunst er æstetiske objekter, der hænger bedst over sofaen. Et utal af gallerier og kunsthandlere skyder forsat op som paddehatte overalt i det ganske land, i håb om, må man gå ud fra, at et nyt marked for kunst er født. Et marked, der følger efter køkkener, badeværelser med jacuzzi og carporter, ombyggede sommerhuse, saunaer og terrasser, lækre biler, designmøbler, rolexuger og mærketøj. Det går ufatteligt godt!

Desværre, må jeg her sige, opererer den nye mode indenfor mediernes formidling af billedkunst, med en meget reducerende opfattelse af, hvad kunst er. Den reducerer billedkunsten til noget der er pænt at kigge på eller noget, man føler noget måske ret ubestemmeligt ved at se på. Man reducerer kunstværket til en pyntegenstand, og det er ærgeligt, fordi det indeholder muligheden for meget mere end det.

Som kunsthistoriker irriterer det mig, at kunst ikke får lov til at være et vidensfelt. Det er altid noget vi føler og oplever, men ikke noget vi ved noget om (som beskuere). Man føler i de fleste tilfælde noget i forhold til kunst, men man kan også godt vide noget om kunst. Man kan kende til betingelserne for et kunstværk via den viden om kunst og kunstbegreb, man har opbygget gennem mange år. Hvordan stimulerer man læsningen af et kunstværk? Hvordan får man folk til at se på kunsten på en anden måde? Ændre forståelsen af hvad kunst er? I betragtning af, at man har talt om en udvidelse af værkbegrebet (altså en udvidet kunstforståelse) i over 40 år, har denne udvidede forståelse uhyggeligt svært ved at nedfælde sig i den kollektive bevidsthed. I stedet forbliver den indpakket i en individuel bevidsthed, der blot er en gentagelse af en gentagelse af en kunstforståelse, der er en saga blot.

Kunst er ikke bare pæn underholdning. Kunstens historie hviler på et kulturelt, historisk, politisk og æstetisk grundlag, som altid har været helt grundlæggende for kunsten og hvilken betydning den afkaster. Kunst har betydning ligemeget hvad, også når kunsten selv forsøger at unddrage sig betydningen.

Speak Up! Hedder nærværende udstilling, som viser værker af billedkunstnere. Allerede her er første overskridelse foretaget i forhold til en gængs opfattelse af, hvad kunst er. Kunsten forrykkes fra den formelle billedlige forståelse (som æstetisk objekt) til at blive forstået som et budskabsorienteret kommunikationsmiddel. Kan et billede tale? Kan kunsten tale? Og i givet fald, hvad er det så, der bliver sagt. Hvem siger noget og hvem taler han/hun til?

Speak Up! Artikulerer allerede i sin titel, at man her arbejder ud fra et udvidet kunstbegreb. I den således direkte sprogliggørelse af kunsten, påpeger arrangørerne, at billedkunst er et sprog og kunstværket et kommunikationsmiddel.

Billedets retorik

Roland Barthes; "The variation in readings is not, however, anarchic; it depends on the different kinds of knowledge – practical, national, cultural, aesthetic – invested in the image and these can be classified, brought into a typology" (Roland Barthes; Rhetoric of the Image, in Image – Music – Text, Fontana Press, 1977, s. 46).

I 1964 skrev den franske tegnteoretiker Roland Barthes artiklen "Billedets retorik", i hvilken han påpegede billedets sproglighed. Det retoriske billede blev i artiklen eksemplificeret af reklamebilledet, idet det normalt anerkendes som værende ladet af betydninger og intentionen om samme. Men ser man på Barthes' udgangspunkt for analysen, den semiotiske metode, kan betydningsanalysen vedhæftes ethvert udsagn, visuelt som tekstuel. I et billede er alt aflæselige betydningsgivere, der tilsammen udgør en visuel tekst. Dog vil billedet altid unddrage sig en meget specifik betydning, idet billedtegnet altid vil være åbent for en vis fri fortolkning, der betinges af den, der aflæser billedet.

I et billede eller i et tableau, som her dækker over kunstinstitutionen, har alt betydning. Helt ned i den mindste detalje, finder man et udsagn. Penselstrøget er et udsagn, fordi der bag det ligger et valg: ”jeg vil gerne male”, ”jeg vil gerne male på denne måde”, ”jeg synes det skal være grønt”, ”jeg synes penslen skal være grov”, ”jeg synes farven skal være tyk”, etc.. Dette kommunikerer i penselstrøget og viser dermed kunstnerens intention. Billedet kan tale.

Andre kunstnere arbejder med mere sproglige former, hvor ord og billeder sættes sammen til en større helhed. Her får billedet betydning af sprog, mens sproget også får betydning af billede. Kroppen kan også drages ind. Kroppen er i sig selv et billede, der giver betydning om f.eks. køn eller mere generelt, menneske i forhold til aflæsningen af værket. Således forgrener betydningsgivningen sig i en uendelighed. Det er derfor svært at fastholde et forsøg på at udlede ét budskab og én betydning af værket. Værket er snarere et betydningsrum, som beskueren må navigere i for at uddrage en betydning.

Kommunikationsekstase - omvendt

Den franske filosof Jean Baudrillard skrev i 1968 artiklen ”The Ecstasy of Communication”. Denne artikel blev blandt andre emblematiske for 1980’er-kunstens udlægning af kunsten som tomme tegn og simulakrum. Baudrillards artikel handler dog ikke så meget om kunst, som om samfundet generelt og den kan i dag nærmest synes profetisk. Blandt andet skrev Baudrillard ”people no longer project themselves into their objects, with their affects and their representations, their fantasies of possession, loss, mourning, jealousy: the psychological dimension has in a sense vanished” (Jean Baudrillard; The Ecstasy of Communication i red. Hal Foster; The Anti-Aesthetics – Essays on Postmodern Culture, Bay Press Washington, 1983, s. 127). Han peger her på en analyse af Barthes om bilen, som ikke længere bare symboliserer lysten til at køre og besidde en bil, men handler om ejerskab og projektion. Baudrillard udlægger det som, at det ikke længere handler om fantasien om magt, fart og tilegnelse forbundet med bilen selv, men istedet om taktikker forbundet til brugen, så som beherske, kontrollerer og bestemme. Tingene forrykker sig. På sammen måde kan man sige, at et nyt køkken ikke længere handler om funktionalitet i forhold til madlavning, men om prestigen, representationen og muligheden for den ideale familie (som ikke er hjemme).

Det er dette betydningsrum Baudrillard definerer i 1968 og som han karakteriserer som ”ikke længere scene og spejl” (for eksempel objektet, der afspejler noget autentisk), men i stedet ”skærm og netværk” og ”en ikke-reflekterende overflade”. En ”smooth operational surface of communication”.

Omgangen med statussymboler i dagens Danmark synes meget godt reflekteret i Baudrillards ”kommunikationsekstase”. Men ikke i tidens kunst. Mens man i 1980’erne meget bevidst dyrkede overfladen (surface), er nærmest det modsatte tilfælde i dag, hvor man slet ikke kan tale om, at den psykologiske dimension er forsvundet. Der er næsten altid tale om en personlig og psykologisk investering i værket. Opfordringen til at tale (speak up!), sige sin mening, er åbenlys. Man beder så at sige nogle om at tale, hvis de har noget på hjertet. Der bliver ikke talt i generelle termer, men i personlige vendinger. Den overfladiske, kontrollerende og beherskende tendens, som man finder mange steder i nutidens samfund (fra konsumfesten til new management-teorier), finder man ikke (altid) i kunsten. Den er tidens antitese. Kunsten i dag er både scene og spejl. Den er udgangspunkt for refleksion og kan være vedkommende og mindre vedkommende. Kunst kan give erkendelser. Men ikke (nødvendigvis) abstrakte, metafysiske erkendelser og de store spørgsmål, men små erkendelser, man måske kan bruge i sit eget liv.

Betydningsrum

Kunst er kommunikation, et betydningsrum, hvor budskaber udveksles. Der er sendere og modtagere. Kunstnere og beskuerer. Nutidens mennesker er vant til at færdes i betydningsrum. Vi (over)stimuleres konstant af betydninger i det offentlige byrum, hvor man skal lukke øjnene for ikke at blive ramt af et budskab. Vi færdes i virtuelle betydningsrum, så snart vi tænder vores computer. På arbejdspladser og i skoler er betydningsrummet så institutionaliseret, at hver en knage på gangen eller kage i køkkenet har en eller anden form for betydning. Vi ser og aflæser alle disse tegn med største selvfølgelighed. Vi ved, at der altid er en intention. Er knagen til børn eller de voksne og hvem har taget kage med og hvorfor? Disse visuelle tegn fremkalder en masse spørgsmål, som man ikke tøver med at stille.

Forventer man svar på livets store spørgsmål, når man kigger på et kunstværk, må man nok gå hjem med uforrettet sag. Kunstens stiller spørgsmålene. Svaret findes ikke.

Speak Up! Er en udstilling som i sig selv er et betydningsrum med masser af mindre betydningsrum i sig. Den handler om at tale, udtrykke sig og sige sin mening eller blot at sige noget. Om det man har lyst til. Det man er fri til. Der er ingen restriktioner. Kunsten taler!